

vykladannia mystetskykh dyscyplin). [Pedagogy of Art (Theory and methodology of teaching artistic disciplines)]
Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

7. Softonic. Взято з <https://en.softonic.com/downloads/music-lessons> (дата звернення: 06.05.2019) /
Softonic. Retrieved from: <https://en.softonic.com/downloads/music-lessons> (last accessed: 06.05.2019)

УДК 78.03(477)37.036
UDC 78.03 (477)37.036

ВАЛЕНТИНА БЄЛІКОВА

кандидат мистецтвознавства, доцент
(Україна, м. Кривий Ріг, Криворізький державний
педагогічний університет
пр. Гагаріна, 54)

VALENTYNA BIELIKOVA

candidate of art associate professor
(Ukraine, Kryvyi Rih, Kryvyi Rih State Pedagogical University
54 Gaharina Ave.)

ORCID iD 0000-0001-8056-2799

Висвітлення загальної характеристики музичної творчості Богдани Фільц General Characteristics of Musical Creative Work of Bohdana Filts

Анотація. На межі нового тисячоліття осмислення усвідомлення й вивчення музичної творчості конкретного композитора набуває великої значущості. Завдяки особливостям свого музичного вислову, композитор утворює такі форми, які з часом сприймаються як уже знайомі й довгоочікувані явища. Їх значущість зумовлена новими духовними потребами, новими зацікавленостями суспільства тощо.

Підкреслимо, що кожний історичний період розвитку української культури сприймається як довгоочікуване художнє явище. Мета даної праці полягає у визначеності загальної характеристики музичної творчості Богдани Михайлівни Фільц, музичні твори якої були створені у різні роки XX-XXI століть.

Саме тому в пред'явленій статті аналізуються особливості музичної мови фортепіанних мініатюр для дітей; музичні цикли «Музичні фрески» та «Київський триптих»; розглядаються засоби музичної виразності: розвиток ритмічної та динамічної ліній, специфіка розвитку основної мелодичної лінії в різних частинах циклу.

Все разом дає обґрунтування для створення думки про те, що музична мова творів Богдани Фільц, що аналізуються, має особливості утворення фортепіанної музики епохи Романтизму.

Робота буде корисною для викладачів-музикантів, виконавців, усім, кого цікавить музична творчість Богдани Фільц.

Ключові слова: *духовний світ, музична культура, Богдана Фільц, особливості музичної мови композитора.*

Summary. On the edge of the new millennium, understanding, comprehension and studying the musical creativity of a particular composer becomes of great significance. Due to the peculiarities of its musical expression, the composer forms such forms, which are eventually perceived as familiar and long-awaited phenomena. Their significance is determined by the new spiritual needs, new interests of society, etc.

We should emphasize that every historical period of development of Ukrainian culture is perceived as a long-awaited artistic phenomenon. The purpose of this work is to determine the general characteristics of the musical work of Bohdana Mykhailivna Filts, whose musical works were created in different years of the XX-XXI centuries.

The article analyzes the features of the musical language of piano miniatures for children; musical cycles «Musical Fresco», «Kiev Triptych»; the means of musical expression, the development of rhythmic and dynamic lines, the specifics of the development of the main melodic line in different parts of the cycle have been considered.

Taken together, this gives grounds for the assertion: the musical language of the analyzed works by Bohdana Filts has the peculiarities of composing piano music of the Romantic period.

The work will be useful for the teachers-musicians, performers, for all those people who are interested in musical creativity of Bohdana Filts.

Key words: *spiritual world, musical culture, Bogdana Filts, features of the composer's musical language.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... ХХ століття залишило людству такі яскраві й важливі події, без урахування яких неможливо зрозуміти як загальний рух світової цивілізації, так і розвиток окремої особистості за межами її особистого життя.

Зазначимо, що на межі ХХ-ХХІ століття українська культура почала цікавити вчених різних наукових галузей (філологів, істориків, культурологів, мистецтвознавців та ін.) з точки зору цілісної, багатопрофільної системи, яка впливає на формування духовного світу українського народу. Зазначений період характеризується значною зацікавленістю вчених до формування різноманітних процесів розвитку духовного світу особистості, становлення й розвитку її свідомості, формування загальних рис ментальності українського народу тощо.

Особливу увагу серед цих процесів привертає культурно-логічне осмислення особистості як центральної субстанції людського середовища.

Основними напрямками розвитку української національної культури і музичної також, на наш погляд, є:

- по-перше: інтенсифікація таких важливих процесів духовного та національного відродження особистості, які значно впливають на духовний світ особистості ХХІ століття;
- по-друге: посилення загальноцивілізаційного руху світового культурно-інформаційного простору, який охоплює, насамперед, такі наукові сфери, як культура, мистецтво, освіта;
- по-третє: активне проведення науково-практичних семінарів та конференцій під час яких розглядалися б питання соціально-культурних процесів українського суспільства, методології, змісту та стану сучасної вищої освіти.

Нові напрямки діяльності мали певну реалізацію під час роботи науково-практичних конференцій, які проводились у Києві, Кропивницькому, Кривому Розі (періоду розвитку 2000 та 2008 років).

Значна увага на конференціях приділялася і використанню технічних засобів комунікації, де музично-творчий процес розглядався не окремо від розвитку загальної культури сучасних молодих людей, а в її контексті. Саме на таких конференціях був з'ясований той факт, що музичні здобутки сучасних композиторів потребують свого поширення у сьогоденному навчанні та щоденному побуті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Цілком зрозуміло, що вивчення загального руху української культури як такої тривалий період було предметом досліджень відомих науковців-істориків (М. Заковича, І. Зязюна, А. Канарського, М. Поповича, С. Черепанової та ін.). У контексті мистецтвознавчих та музикознавчих наукових досліджень такі розвідки ще й досі не отримали свого остаточного й усталеного висновку, що зумовлює актуальність обраної нами теми дослідження.

До світу музичного мистецтва, яке формує музичну культуру особистості, можна увійти, маючи спеціальну музичну підготовку. Сьогочасний стан музичної культури суспільства дуже турбує працівників музичної освіти і примушує останніх з особливою увагою висвітлювати ті грані музичної культури, що впливають на свідомість людини, формують її ціннісні орієнтири, художні потреби, високі моральні якості та естетичні смаки (Белікова В., 2002).

На межі нового тисячоліття осмислення, усвідомлення й вивчення специфічних особливостей музичної мови певного композитора набуває великої значущості. Адже кожен композитор завдяки особливостям свого музичного вислову утворює такі стильоутворюючі музичні форми, які з часом уже сприймаються, як давно знайомі й довгоочікувані явища. Їх значущість зумовлена новими духовними потребами, що виникають у процесі виявлення нових потенційних сил суспільства, у середовищі якого перебуває сам композитор.

Формулювання цілей статті... Мета представленої статті полягає у визначенні загальної характеристики музичної творчості Богдани Михайлівни Фільц, музичні здобутки якої охоплюють різні роки ХХ-ХХІ століть.

Виклад основного матеріалу... Огляд наукових доробок провідних українських науковців-освітян дозволяє засвідчити той факт, що сучасні науковці-теоретики, як і науковці-практики (О. Олексюк, Г. Падалка, А. Растрігіна, Т. Стратан-Артишкова, В. Черкасов, О. Щолокова та інші) все частіше висловлюють думку про збереження творчих (музичних) надбань, що були накопичені у попередні роки ХХ століття. Адже зрозуміло, що освіта й музична культура завжди були і є важливими факторами у прогресивному розвитку людської цивілізації.

Необхідно підкреслити і той момент, що кожний історичний період розвитку української культури мав не тільки позитивне для суспільства значення, а сприймався як довгоочікуване явище. Мова йде про перше видання твору І. Котляревського «Енеїда», появу трьох збірок українських народних пісень («Малоросійські пісні», «Українські народні пісні» та «Збірник українських пісень»), що були видані вченим-природознавцем, істориком і фольклористом М. Максимовичем. Безумовно, такі факти мали величезне значення для становлення загальної української культури та розвитку музичної культури країни періоду першої половини ХХ століття.

Сьогодні вже кожна людина має збагнути, що освіта як спосіб розвитку особистості є одним із активних засобів «утвердження більш глибокої й гармонійної форми розвитку людського потенціалу, яка дозволить боротися з убогістю, відчуженням, неграмотністю, пригніченням і війною», зазначає С. Лисаков (Загайкевич М., 2003).

У контексті останньої думки і мети представленої статті зупинимося на музичній творчості відомої сучасної композиторки, лауреата Державної премії ім. М. В. Лисенка, лауреата конкурсу композиторів «Духовні псалми», лауреата премії ім. В. Косенка, дипломанта й стипендіата Фонду інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття», кавалера Ордена Великомучениці Варвари, кандидата музикознавства Богдани Михайлівни Фільц, музична творчість якої майстерно поєднала в собі накопичені досягнення західноєвропейського музичного мистецтва з традиціями українських композиторів-класиків (М. Лисенка, С. Людкевича, Л. Ревуцького, М. Колеси) та особливостями суто національного закарпатського регіону.

Сьогодні на творчій полиці Б. Фільц оркестрові, фортепіанні, вокальні й хорові твори (понад 400), призначені для дітей та юнацтва. Твори композиторки добре відомі серед музикантів-професіоналів та любителів музики, користуються широкою популярністю в нашій країні та за її межами. Їх виконують на найбільш престижних Міжнародних музичних святах-форумах, фестивалях і конкурсах в Австралії, містах Великої Британії, Білорусі, Болгарії, Естонії, Латвії. Славнозвісні музиканти та юні виконавці виконують їх у своїх концертних програмах. Музичні твори записані на аудіокасетах та компакт-дисках складають унікальний музичний фонд у бібліотеках Національної радіокомпанії України, музичних студіях далекої Канади та США.

Так сталося, що розвиток сьогоденної музичної культури зумовлює постійне тяжіння до значних трансформаційних зрушень, які акумулюють численні музично-творчі утворення, що з'явилися у творчих здобутках композиторів попередніх часів. Маються на увазі різноманітні, різностильові, різнохарактерні, різнооб'ємні твори, що, накопичуючись, складають світову музичну ауру. З часом вони набувають статусу усталеного художнього явища світового рівня. Наприклад, хорові Партесні концерти у творчості М. Березовського, Д. Бортнянського та А. Веделя.

На жаль, про життєвий та творчий шлях Б. Фільц написано не так уже й багато. Та не дивлячись на це не можна не згадати музикознавчі праці доктора мистецтвознавства, професора М. Загайкевич (Давидов М., 2010); доробки й статті до 80-річчя мисткині на пошану композиторки, кандидата музикознавства, доцента КДПУ В. Белікової (Белікова В., 2002; Белікова В., 2017); численні статті відомого в Україні мистецтвознавця, доктора філософії (з мистецтвознавства) відповідно параметрів Болонської системи, шановного старшого наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України В. В. Кузик (Кузик В., 2013).

Продовжуючи давні традиції українських музикантів готувати й розміщувати музичні анотації й відгуки до нових музичних видань, можна з впевненістю сказати, що музичні збірники підготовлені й надруковані Богданою Михайлівною у період років XXI століття (2004, 2010, 2011, 2015, 2016, 2017 та ін.) отримали високі позитивні відгуки відомих музикознавців, композиторів (Г. Гаврилець), докторів музикознавства (С. Павлишин, О. Смоляк), доцентів і викладачів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (П. Гушоватий, Дз. Василик, А. Доскоч, І. Маечко, О. Німилевич, Л. Філоненко), заслуженої артистки України (О. Рапіта), кандидатів музикознавства, членів Національної спілки композиторів України (Ю. Булка, І. Сікорська, О. Шевчук).

Зазначимо, що останні нотні збірники активно передруковуються юними виконавцями, студентами музичних коледжів, музичних студій та ДМШ і шкіл мистецтв для вивчення музичних творів зі своїми викладачами.

Продовжуючи славні традиції, започатковані фундатором української класичної музики М. В. Лисенком, Б. Фільц створила оперу-казку для дітей «Лісова школа» (2017), в якій діти співають і танцюють, як самостійні дійові особи.

З метою визначення загальної характеристики музичної творчості Б. Фільц, звернемося до фортепіанних творів композитора, які користуються великою популярністю серед викладачів та учнів (студентів)-виконавців.

Зауважимо, що майже кожен фортепіанний твір композитора має свою назву. Останнє свідчить про те, що фортепіанні твори Фільц належать до програмної музики.

Як відомо, програмна музика досягла свого значного розквіту в епоху Романтизму і найчастіше використовується музикантами-викладачами у виконавській та педагогічній практиці. Адже кожна назва твору має великий поштовх до формування та розвитку музично-слухових уявлень, що робить ці музичні твори більш зрозумілими й цікавішими як для молодих виконавців, так і їх слухачів. Наприклад: назви творів «Гра в м'ячик», «Давня казка», «Забута лялька», «Мальована сопілочка», «Пісня для бабусі» та ін., надруковані у збірці «Фортепіанні твори для дітей» (Дрогобиць, 2011). Продовжуючи аналізувати назви нових музичних творів композитора, необхідно підкреслити їх значущість у

використанні останніх для музичної дисципліни «Основний музичний інструмент» (фортепіано), що викладається на факультеті мистецтв у педагогічних університетах. Мова йде про збірку «Музичні фрески для фортепіано» (Дрогобич, 2015). Кожна мініатюра циклу має від 24 до 42 тактів, що свідчить про утворення п'єс, невеликих за своїм об'ємом. Музична форма їх має форму періоду або простої двочастинної форми. Музичний контекст кожної фрески розвивається чітко, вимальовуючи конкретний музичний образ (В. Грабовського, М. Крушельницької або юної Оленки).

Подальший аналіз музичних текстів кожної фрески розкриває авторське застосування арпеджованих акордів. Так, у п'єсі «Світанкова фреска» – тт. 12, 15, 16; у п'єсі «Надвечірня фреска» – т. 32; у мініатюрі «Різдвяна фреска» композиторка використовує арпеджовані акорди від 17-го до 24-го такту. Динамічна лінія в цих тактах мініатюри досягає своєї напруги від *f* до *ff*, яке раптово приводить до *subp*.

Зазначимо, що фортепіанні твори Б. Фільц, які належать до програмної музики, набули свого особливого поширення завдяки активному використанню інтонацій карпатського пісенного фольклору.

У цілому, фортепіанні твори Фільц складають яскраву сторінку в розвитку української інструментальної музики 60-70-х років ХХ століття. Музичні тексти фортепіанних мініатюр насичуються фольклорним матеріалом, який опрацьовувався композиційними прийомами, притаманними рокам періоду Романтизму (наприклад, вищевикладений аналіз музичних текстів із арпеджованими акордами, які можна порівняти із звучанням бандурного звуковидобування).

Цікавим, на наш погляд, є знайомство з однією із циклічних композицій Б. Фільц 1982 року – «Київський триптих». Твір присвячений авторкою до 1500-річчя Києва. Першим виконавцем та редактором фортепіанного циклу стала відома піаністка, професор Вищого музичного інституту імені М.В.Лисенка у Львові Марія Крушельницька, якій було присвячено музичну фреску «Фіалкова фреска-спогад» – мініатюра з циклу «Музичні фрески для фортепіано» (Дрогобич, 2015).

«Київський триптих» складається з трьох частин – *Ostinato*, *Toccata*, *Maestoso*, між якими простежується особлива єдність інструментального циклу.

Головним поєднуючим камертоном циклу є назва – «Київський триптих», що вказує на основну ідею усього циклу. Оспівування в музиці любові до рідної України – її землі, природи, людей.

Перша частина циклу – *Ostinato. Largo* – асоціюється з утворенням образу дзвонів, які з давніх часів були символом об'єднуючого начала усієї Української держави.

Неповторну красу звучання дзвонів та передзвонів як вагової частини культурного й духовного життя слов'янського народу відтворювали композитори різних часів (С. Рахманінов, С. Прокоф'єв, П. Чайковський та ін.).

Для відтворення звучання дзвонів Б. Фільц застосовує поєднання в єдине ціле інтервалів чистої кварта та квінти, м'які ритмовані зрушення – синкопи, що є характерною ознакою для музичного письма Фільц.

Для образного розгортання драматургії циклу композитор майстерно застосовує звучання різного дзвону (великого й малого дзвону) із поєднанням мелодичної лінії із стародавнього наспіву. Композитор використовує поспівку, побудовану на автентичному мотиві лаврського розспіву ХVIII століття. Мелодична лінія *Ostinato* з'являється то у вигляді одноголосної поспівки, то у вигляді двоголосного музичного вислову, завдяки чому відтворюється образ мужнього і непереможного Києва (тт. 13-32).

У музичному тексті «Київський триптих» авторка поєднує різноманітні засоби музичної виразності, які презентують виконавську техніку піаніста. Поряд із арпеджованими акордами композитор велику увагу приділяє розвитку динамічної лінії, метро-ритмічному малюнку п'єси. Починаючи зі звучання на *tr* злет динаміки досягає до *f*. Таке хвилеподібне звучання є характерним для фортепіанної музики епохи Романтизму, симфонічної музики П. Чайковського.

Фактура викладання наступних частин перегукується з фактурою вислову попередньої частини п'єси – *Toccata*. А чітко ритмізоване гуркотіння 16-их нот сприймається як організована богатырська сила, що готова піднятися на захист щасливої долі свого народу.

Кульмінація III-ї частини – *Maestoso* сприймається як загальна кульмінація усього триптиху. Вона досягається динамічними наростаннями музичного тексту, темповими зрушеннями.

Особливу увагу привертає акордова вертикаль музичного тексту, у середині якої розгортається головна мелодична лінія (що нагадує концертні твори С. Рахманінова).

Висновки ... Вищевикладений аналіз фортепіанних творів Б. Фільц дає можливість виокремити певні засоби музичної виразності, особливості фортепіанної виконавської майстерності. Арпеджовані акорди, синкопована ритміка, хвилеподібні динамічні злети, використання автентичної поспівки – все це комплексно сприяє утворенню особистого музичного образу в процесі інтерпретації музичної мови Б. Фільц. Як зауважив у свій час відомий італійський композитор, піаніст та музичних педагог Ф. Бузоні, «чим більше засобів має в своєму розпорядженні художник, тим більше він знайде для них застосування» (Бузоні Ф., 1962).

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Белікова, В. В. (2013). Її музика – наше життя, наше багатство [Монографія]: МОНМС України. Кривий Ріг: Видавничий дім / Bielikova, V. V. (2013). Ii muzyka – nashe zhyttia, nashe bahatstvo [Monohrafiia]: MONMS Ukrainy, Kryvyi Rih: Vydavnychy dim.
2. Белікова, В. В. (2002). Оптимізм високого мистецтва. Кривий Ріг: КДПУ, ІВІ / Bielikova, V. V. (2002). Optymizm vysokoho mystetstva. Kryvyi Rih: KDPU, IVI.
3. Белікова, В. В. (2017). Музична культура – фактор єдності народу України [Хрестоматія]. Кропивницький: Центрально-український державний педагогічний університет ім. В. Винниченка / Bielikova, V. V. (2017) Muzychna kultura – faktor yednosti narodu Ukrainy [Khrestomatiia]. Kropyvnytskyi: Tsentralno-ukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. V. Vynnychenka.
4. Бузони, Ф. (1962). О пианистическом мастерстве. *Исполнительское искусство зарубежных стран*. 1. Москва: Госмузиздат / Vuzoni, F. (1962). O pianisticheskom masterstve. *Ispolnitel'skoe iskusstvo zarubezhnykh stran*, 1, Moskva: Gosmuzizdat.
5. Давидов, М. А. (2010). Виконавське музикознавство. Енциклопедичний довідник. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня» / Davydov, M. A. (2010). Vykonavske muzykoznavstvo. Entsyklopedychnyi dovidnyk. Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia».
6. Загайкевич, М. П. (2003) Богдана Фільц. Творчі портрети. Київ-Тернопіль: Астон / Zahaikévych, M. P. (2003). Bohdana Filts. Tvorchі portrety, Kyiv-Ternopil: Aston.
7. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2. Серія: Педагогічні науки. Бердянськ: БДПУ, 2018. / *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. 2. Serii: Pedahohichni nauky. Berdiansk: BDPU, 2018.
8. Кузик, В. В. (2013). Композитор Богдана Фільц. Буклет до 80-річчя мисткині. Київ. / Kuzyk, V. V. (2013). Kompozytor Bohdana Filts. Buklet do 80-richchia mystkyni, Kyiv.
9. Виступи на відкритті міжнародного конкурсу «Vivat musica!» // *Нова Каховка*. 2003, 2004 травень. / Vystupy na vidkrytti mizhnarodnoho konkursu «Vivat musica!». Nova Kakhovka, 2003, 2004 traven.
10. Фільц, Б. М. (2017). Лісова школа: опера-казка: [Навчальний посібник] / Лібрето Т. Савченської-Латик / Редактор-упорядник, вступна стаття О. Німилович. Дрогобич: Посвіт / Filts, B. M. (2017). Lisova shkola: opera-kazka: [Navchalnyi posibnyk]. Libreto T. Savchenskoï-Latyk. Redaktor-uporiadnyk, vstupna stattia O. Nymylovych, Drohobych: Posvit.
11. Фільц, Богдана (2015) Музичні фрески. Для фортепіано: [Навчальний посібник] / Редактор-упорядник, вступна стаття О. Німилович. Дрогобич: Посвіт / Filts, Bohdana (2015). Muzychni fresky. Dlia fortepiano: [Navchalnyi posibnyk]. Redaktor-uporiadnyk, vstupna stattia O. Nymylovych, Drohobych: Posvit.
12. Фільц, Богдана (2002) Фортепіанні цикли. Тернопіль: Астон / Filts, Bohdana (2002). Fortepianni tsykly, Ternopil: Aston.